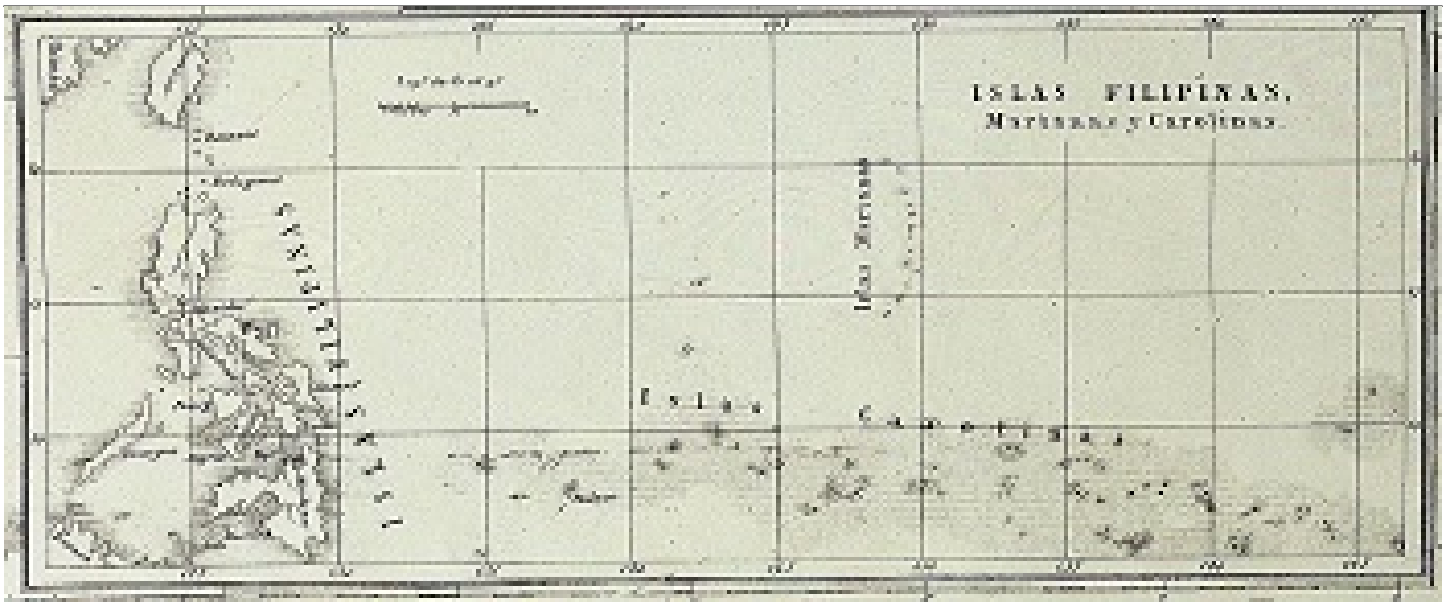

‘A Guam, jo hi he trobat ensaïmades’

Autor: Gustau Nerín/Sandra Montón
Data de publicació: 06-07-2018

Entrevista d’En Gustau Nerín a l’arqueòloga Sandra Montón al Nacional.cat del dissabte 14 de gener del 2017. La petjada espanyola —i mallorquina— a les illes Marianes, descobertes per En Magallanes. En concret, a l’illa de Guam.

Sandra Montón: ‘A Guam, a la Micronèsia, tothom coneix Espanya’

Sandra Montón Subías és arqueòloga i coneix bé un univers ben desconegut per a molts espanyols d'avui: el colonialisme espanyol a les Marianes, a la Micronèsia. Des del primer dia que va aterrar a l'illa de Guam, el 2013, va quedar fascinada per aquestes terres i s'ha dedicat a estudiar-ne el passat. Sandra Montón ha treballat a les universitats d'Atenes, de Cambridge, de Taiwan, de Frankfurt, de Guam... Ara és a Barcelona, a la Universitat Pompeu Fabra, però alhora s'ha involucrat en un programa de recerca sobre arqueologia del colonialisme espanyol a Guam.

Vostè és especialista en el colonialisme espanyol a les Marianes. Abans que res hauria de preguntar-li on són les Marianes...
Les Marianes són 15 illes que són a 2.500 km a l’Est de les Filipines, a la Micronèsia. És un arxipèlag d’illes tropicals, amb una vegetació espessa, amb palmeres, grans platges. Jo treballo a Guam, que és la més gran d’aquestes illes. És una illa amb un estatus especial: la resta de les Marianes formen part de la Commonwealth de les Marianes del Nord, un territori associat als Estats Units, però Guam no hi és incorporat, per bé què compta amb una gran base militar nord-americana.

‘Les Marianes són ben bé al centre del món’

No és un lloc molt perdut?
En absolut. La gent es pensa que Guam està en un lloc remot. Però en realitat és un punt molt estratègic: és ben bé al

centre del món. Els míssils de les bases americanes de Guam apunten a la Xina i a Corea, i des de Corea es pot bombardar Guam. Els avions japonesos que van bombardar Pearl Harbor van sortir de les Marianes... És una zona militarment molt estratègica.

Molta gent li deu preguntar on són les Marianes...
És impressionant. Aquí la gent no té ni idea que Guam va ser una colònia espanyola. Ni tan sols la historiografia colonial espanyola hi ha dedicat gaire atenció, a les Marianes; en aquest camp, les colònies espanyoles del Pacífic són absolutament marginals. A Guam tothom coneix Espanya i tothom vol reivindicar l'herència espanyola. A Guam hi havia molta gent que em preguntava sobre el procés; coneixen el que passa a Espanya. Hi ha una asimetria tal en el coneixement mutu, que fer un projecte sobre Guam t'obliga a aprendre molt: no només sobre les Marianes sinó també sobre la nostra societat

Com arriba Espanya a instal·lar-se a les Marianes?
Les Marianes tenen contacte amb Espanya des de molt antic. El primer contacte entre els europeus i els oceànics és al 1521 quan l'expedició de Magalhães arriba a Guam i és rebuda per embarcacions locals. Això es produeix 200 anys abans del viatge del capità Cook, que és allò que tothom coneix.

Pont colonial espanyol a Guam. Foto: Sandra Montón.

'En el primer contacte entre espanyols i chamorros va haver-hi un malentès cultural'

Com va ser el primer contacte entre els autòctons de les illes i els espanyols?
El primer encontre va ser difícil i va acabar amb diversos morts entre els chamorros (autòctons). Sembla ser que va haver-hi un malentès cultural. La gent de Guam va pujar al vaixell de Magalhães i els van deixar aliments; a canvi, els van agafar robes i objectes. Per a ells això era una forma d'intercanvi, però els espanyols ho van interpretar com un robatori. Així doncs, en represàlia els espanyols van assaltar els poblats chamorros, van destruir-los i van matar 7 persones. Així, el primer nom que van donar els colonitzadors a l'arxipèlag va ser "Islas de los ladrones", per aquest malentès. I el nom no el van canviar fins el 1765. Alguns parlen de "primer encuentro" i en realitat més aviat haurien de parlar de "encontronazo".

Com va aconseguir Espanya instal·lar-se a la zona?
La primera presència espanyola estable és una missió que els jesuïtes funden el 1668. I Guam estarà més de 200 anys sota sobirania espanyola: la colònia es perd el 1898, després de la guerra hispano-americana, pel tractat de París, junt amb Cuba, Puerto Rico i les Filipines. La resta de les colònies espanyoles del Pacífic, les altres Marianes, les Carolines i Palau es van cedir a Alemanya el 1900.

'Les guerres hispano-chamorres van enfrontar els espanyols i els autòctons durant 30 anys'

Als espanyols, els va ser fàcil instal·lar-se al territori?
No gens. Els chamorros eren pacífics, però quan van veure que els jesuïtes pretenien esclafar les seves formes de vida es van rebel·lar. El 1669, només un any més tard de l'arribada dels jesuïtes, van esclatar les guerres hispano-chamorres, que van enfrontar els espanyols i els autòctons durant 30 anys. Amb la derrota dels chamorros, els autòctons van ser obligats a residir en reduccions, poblats controlats pels missioners, i a abandonar els poblats lattes, on havien viscut fins aleshores.

Per què els interessaven, als espanyols, unes illes tan perdudes?
De fet, les Marianes sempre van ser una colònia perifèrica. Sempre va haver-hi dubtes sobre si interessaven o no interessaven als espanyols i va haver-hi diverses propostes d'abandonament. Els missioners sempre van defensar que es mantingués la sobirania d'Espanya. De fet, el principal interès a conservar aquesta possessió radicava en el fet que Guam era una important parada tècnica del Galió de Manila, la flota que anualment viatjava de les Filipines fins a l'Amèrica espanyola. Guam era una escala bàsica per a abastir el vaixell amb aigua i aliments, i alhora, molts productes arribaven a l'illa a través del galió. El galió de Manila va ser molt important en aquella època: va ser l'inici de la globalització, perquè connectava Àsia, Amèrica, Europa i Oceania...

El govern espanyol va aconseguir un control efectiu de tota la població de les Marianes?
El colonialisme a les Marianes va ser un colonialisme sui generis. Tot sembla indicar que els colonitzadors van donar un marge d'autonomia als autòctons més gran que a d'altres colònies. Tot i això, van agrupar la població obligatòriament a les reduccions (encara que no n'estem segurs, de fins a quin punt la gent va obeir les instruccions dels governadors). Els chamorros intentaven alliberar-se del colonialisme fugint de les illes, i per evitar-ho les autoritats espanyoles van

arribar a prohibir la navegació.

Restes arqueològiques d'un habitatge precolonial dels chamorros. Els habitatges es construïen sobre grans pilars de pedra. Foto: Sandra Montón.

Com va acabar el colonialisme espanyol a les Marianes?
Guam va caure en mans dels americans a la guerra-hispanoamericana, el 1898 i va passar a ser controlada pels Estats Units. La resta d'illes hispanes del Pacífic van ser venudes per Espanya als alemanys el 1899. Guam va estar en mans americanes fins a la Segona Guerra Mundial, quan va ser envaïda pel Japó. La invasió va durar 4 anys i els japonesos van ser molt durs amb els autòctons: fins i tot els van ficar en camps de concentració. Guam, ara, té estatut de "territori no incorporat": els chamorros de Guam tenen ciutadania dels Estats Units, però no tenen dret de decidir en les eleccions presidencials. Bàsicament és una base militar.

'Els habitants de totes les illes Marianes, visquin en una illa o en l'altra, es consideren chamorros'

Hi ha reivindicacions nacionalistes, a les Marianes?
Actualment a les Marianes hi és molt viu el sentiment de reivindicar una identitat comuna. Els chamorros tenen la voluntat de reforçar els vincles entre els habitants de totes les illes Marianes, ja que, visquin en una illa o en una altra, tots es consideren chamorros i tots parlen chamorro.

Vostè, com va arribar a interessar-se per aquest territori?
El 2011 em van convidar a participar en l'excavació d'un fort espanyol a Taiwan. I a partir d'aquí em va interessar treballar l'arqueologia del colonialisme espanyol al Pacífic. Vam convidar En James M. Bayman, que ja havia treballat a Guam, i amb ell vam dissenyar un projecte. El 2013 vaig arribar-hi per primera vegada i vaig començar a preparar-hi la meva recerca.

Botiga a Guam, prop del vell "Pont espanyol". Foto: Sandra Montón.

A Guam, hi queda record de la presència espanyola?
Moltíssim. Em va impactar des del mateix dia en què vaig baixar de l'avió. Arribes al mig del Pacífic i veus referents hispans per tot arreu: en l'idioma, que és ple de paraules espanyoles, en els cognoms de les gents, que sovint són espanyols, en els noms del carrers...

Hi ha restes materials de la colonització espanyola?
Hi ha restes materials del colonialisme hispà per tot arreu. El problema és que moltes d'aquestes estan en mal estat, per manca de conservació, per les destruccions de la Segona Guerra Mundial, pels estralls que causen els tifons... Però en diferents punts de Guam s'hi poden veure restes del camí reial, dels ponts colonials, de les esglésies, de fortins... I hi ha moltes restes materials que denoten una clara influència de l'Amèrica hispana, com els vells forns (hotnos, en chamorro).

El fort espanyol d'Umatac. Fotografia: Sandra Montón.

'A Guam, jo hi he trobat ensaïmades'

I hi ha vestigis immaterials de la colonització?
També. La llengua chamorra té molts préstecs lingüístics de l'espanyol; contínuament veus com usen paraules espanyoles. Molts menjars tenen un origen espanyol o de l'Amèrica hispana: es mengen moltes "empanadillas" (les anomenen així), però també "pantosta" o "arrozocaldo". Fins i tot a Guam jo hi he trobat ensaïmades. I els balls de Guam tenen una clara influència mexicana; són ben diferents de la resta de balls de Micronèsia. De fet, les anàlisis genètiques que s'han fet a alguns chamorros deixen ben clara l'empremta del mestissatge: per una banda, espanyol, però també dels indígenes americans, perquè bona part dels colonitzadors vénen de Mèxic. De fet, Guam era administrat com una dependència de Mèxic, en ple període colonial.

'Els chamorros duen la colonització espanyola inscrita a l'ADN'

Els chamorros reclamen la cultura hispana?
Força. La població de Guam, quan li deia que era espanyola, s'emocionava. La gent m'ensenyava el seu document

d’identitat per mostrar-me que tenia cognoms hispans. Espanya és, per a molts chamorros, un referent fins avui. Tot i això ,hi ha, paral·lelament, un moviment juvenil que vol eliminar simbòlicament qualsevol tipus de colonialisme per recuperar la identitat de les illes. És un debat complex amb posicions molt enfrontades.

Què està excavant el seu equip?
Fins ara hem excavat assentaments lattes (autòctons) del període del primer contacte amb els espanyols. I ara hem localitzat la Casa Real, que és una de les primeres missions jesuïtes al Nord de l’illa de Guam.

Quins projectes arqueològics tenen per al futur?
El dia 17 tornem a Guam amb diversos objectius: en primer lloc, volem estudiar els assentaments tradicionals lattes per veure fins a quin punt la població local va acomplir l’ordre dels espanyols de tancar-se a les reduccions. També hem previst analitzar si podem excavar, a l’illa de Rota, el Convento Español, una església. Però ara per ara la nostra prioritat és fer una excavació a Umatac, el port on fondejava el galió de Manila, per saber més sobre la vella església, el palau del governador i els assentaments de la població local.

Entrevista de Gustau Nerín al Nacional.cat
https://www.elnacional.cat/ca/cultura-idees-arts/sandra-monton-arqueologia-guam_131475_102.html